

Maqsut Narikbayev University
Халықаралық экономика мектебінің
зерттеу жөніндегі саясат

ХЭМ деканының шешімімен бекітілді
д-р С. Кемелбаева
Күні

Maqsut Narikbayev University Халықаралық экономика мектебінің зерттеу жөніндегі саясат

Осы Саясат мыналарды айқындайды:

- Халықаралық экономика мектебінің қызметкерлері мен студенттері үшін ғылыми зерттеулердің этикалық принциптері мен нормаларын;
- зерттеу жобаларына этикалық сараптама жүргізу рәсімін;
- зерттеу этикасын бұзушылықтардың тізбесін;
- бұзушылықтар үшін қолданылатын санкциялардың түрлері мен оларды қолдану тәртібін.

1. Саясаттың қолданылу аясы

Осы Саясат Maqsut Narikbayev University Халықаралық экономика мектебінің студенттері мен қызметкерлері жүргізетін зерттеулерге, оның ішінде кез келген деңгейде оқу кезеңінде жүзеге асырылатын зерттеулерге, сондай-ақ жеке еңбек шарты немесе қосымша жұмыс негізінде атқарылатын қызметке қолданылады. Зерттеушілер адал ғылыми практика қағидаларын сақтауға және зерттеулердің этикалық тұрғыдан жүргізілуін қамтамасыз ету үшін барлық орынды шараларды қабылдауға міндетті, әсіресе адамдардың қатысуымен жүргізілетін зерттеулерде және дербес деректерді өңдеу кезінде. Осы Саясат аясында «қызметкерлер» ұғымына университетпен азаматтық-құқықтық шарттар негізінде жұмыс істейтін ғылыми және педагогикалық қызметті жүзеге асыратын тұлғалар, сондай-ақ ғылыми жетекшілер де кіреді. Осы Саясаттың орындалуын қамтамасыз ету және бақылау үшін жауапты орган – ХЭМ Ғылыми-зерттеу комитеті.

2. Зерттеу этикасының принциптері

ХЭМ-дегі ғылыми зерттеулер келесі принциптерге негізделеді. Бұл тізім толық емес – зерттеушілер өз пәндеріне қатысты қосымша этикалық нормаларды да ескеруі тиіс.

2.1 Жеке тұлғаның, топтардың және қауымдастықтардың қадір-қасиетін құрметтеу принципі

Зерттеушілер зерттеуге қатысушылардың жеке, мәдени және рөлдік ерекшеліктерін, оның ішінде жынысы, жасы, ұлты, тілі және әлеуметтік-экономикалық жағдайы бойынша айырмашылықтарды құрметтеуге міндетті.

2.2 Пайдалық және зиянды азайту принципі

Зерттеушілер қатысушылардың және өздерінің физикалық, эмоционалдық және әлеуметтік әл-ауқатына келетін тәуекелдерді барынша азайтуы тиіс. Зерттеу ықтимал зияннан жоғары қоғамдық маңызға ие болуы керек. Пайданы барынша арттыру және тәуекелдерді азайту қажет.

2.3 Адалдық және сапа принципі

Зерттеу барынша адалдық пен ғылыми адалдық қағидаттарына сәйкес жүргізілуі тиіс. Деректерді кез келген кезеңде фальсификациялауға, бұрмалауға немесе манипуляциялауға тыйым салынады. Жалған немесе шынайы емес ақпараттың таралуына әкелуі мүмкін төмен сапалы зерттеулер жүргізуге жол берілмейді.

2.4 Ақпараттандырылған келісім принципі

Зерттеушілер қатысушыларды зерттеуге тартпас бұрын олардың ақпараттандырылған келісiмiн алуға мiндеттi. Қатысушыларға ұсынылатын ақпарат жеткiлiктi, толық, түсiнiктi, нақты және этикалық тұрғыдан дұрыс болуы тиiс, сондай-ақ жазбаша түрде ұсынылуы қажет. Ол зерттеуге қатысатын қатысушыларға, респонденттерге, ұйым әкiмшiлерiне және басқа да үшiншi тараптарға жеткiзiлуi тиiс.

Ақпаратты толық ашпау тек толық ашу зерттеу нәтижелерiн бұрмалауы мүмкiн жағдайларда ғана рұқсат етiледi, бұл ретте қатысушылар үшiн тәуекел ең төмен деңгейде болуы тиiс. Толық ақпарат зерттеу аяқталғаннан кейiн мүмкiндiгiнше қысқа мерзiмде ашылуы тиiс.

Қоғамдық орындарда жүргiзiлетiн және адамдар бейтаныс тұлғалардың оларды бақылауын күтуi мүмкiн жағдайларда бақылау жүргiзiлген кезде ақпараттандырылған келiсiм талап етiлмейдi. Алайда зерттеушiлер бақылаудағы тұлғалардың құпиялылығын және әл-ауқатын сақтауға мiндеттi.

2.5 Еркiндiк принципі

Зерттеушiлер зерттеу бағыттарын таңдауда және өз ғылыми саласы туралы ашық пiкiр бiлдiруде еркiн. Ешбiр қатысушыға өзiнiң жеке наным-сенiмдерiне қайшы келетiн пiкiрдi айтуға мәжбүрлеуге болмайды. Бiрлескен зерттеулерде барлық авторлар келiспеушiлiк бiлдiру құқығын сақтайды.

Зерттеушiлер қатысушылардың кез келген кезеңде зерттеуге қатысудан бас тарту немесе қатысуды тоқтату құқығын құрметтеуге мiндеттi.

2.6 Құпиялылық принципі

Зерттеушiлер дербес деректердiң құпиялылығын Қазақстан Республикасының деректердi жинау, өңдеу, қорғау және сақтау саласындағы заңнамасына сәйкес қамтамасыз етуге мiндеттi. Жарияланған зерттеулерде дербес деректер анонимдендiрiлген болуы тиiс, және зерттеушiлер қатысушылардың тiкелей немесе жанама түрде сәйкестендiрiлуiне жол бермеуге тиiс. Дербес деректер анонимдендiрiлген деректерден бөлек, қауiпсiз жерде сақталуы және зерттеу үшiн қажет болмаған жағдайда толық жойылуы тиiс. Қатысушылар өз келiсiмiн керi қайтарып алуға және зерттеу барысында немесе одан кейiн өз деректерiн жоюды талап етуге құқылы, бұл құқық олар зерттеу басталар алдында жазбаша түрде хабарланған мерзiм шегiнде сақталады.

2.7 Объективтiлiк принципі

Зерттеушiлер зерттелетiн мәселелерге объективтi талдау жүргiзiп, балама көзқарастарды ескеруi тиiс. Ғылыми ұстанымның дұрыстығы автордың ұлтына, саяси көзқарасына, дiнiне немесе басқа да әлеуметтiк сәйкестiктерiне негiзделiп бағаланбауы тиiс. Сыртқы қаржыландыру болған жағдайда, қаржыландырушы ұйымның саясаты зерттеушiнiң қорытындыларына негiзсiз әсер етпеуi керек.

2.8 Авторлық және үлес принципі

Зерттеу жұмысы онда көрсетiлген авторлар тарапынан орындалуы тиiс. Авторлық тек келесi төрт критерийге сәйкес келетiн тұлғаларға ғана берiледi (Халықаралық медициналық журнал редакторлары комитетiнiң – ICMJE ұсынымдарына сәйкес):

1. Зерттеудiң тұжырымдамасын немесе дизайнын әзiрлеуге, не деректердi

- жинауға, талдауға немесе интерпретациялауға елеулі үлес қосу; ЖӘНЕ
2. Жұмысты жазу немесе оның мазмұнына қатысты маңызды интеллектуалдық тұрғыдан сыни өңдеу; ЖӘНЕ
 3. Жарияланатын нұсқаны түпкілікті бекіту; ЖӘНЕ
 4. Жұмыстың барлық аспектілері үшін жауапкершілікті қабылдау, соның ішінде оның кез келген бөлігінің дұрыстығы мен адалдығына қатысты мәселелерді тиісінше тексеруді және шешуді қамтамасыз ету.

Барлық авторлар өз үлестері үшін жауап беруге және жұмыстың жарияланатын соңғы нұсқасын келісуге міндетті.

Жобаға үлес қосқан, бірақ авторлық критерийлерге сәйкес келмейтін тұлғалар тиісті түрде көрсетілуі тиіс. ІСМЖЕ ұсынымдарына сәйкес, авторлыққа жатпайтын мұндай қатысушылар (мысалы, техникалық көмек немесе жалпы қолдау көрсеткендер) олардың қосқан үлесі сипаттала отырып, «Алғыс білдіру» бөлімінде көрсетілуі керек. Бұл тұлғалар олардың аталғаны туралы хабардар етілуі тиіс.

2.9 Ашықтық принципі

ХЭМ-де жүргізілетін зерттеулер жарияланғанға дейін де, жарияланғаннан кейін де талқылауға ашық. Зерттеушілер зерттеу материалдары мен хат-хабарларды жарияланғаннан кейін ақылға қонымды мерзім ішінде сақтауға міндетті. Сыртқы қаржыландыру болған жағдайда, қаржыландыру туралы ақпарат жарияланған жұмыста көрсетілуі тиіс.

2.10 Зандылық принципі

Зерттеушілер Қазақстан Республикасының заңнамасын және ғылыми зерттеулерді реттейтін тиісті халықаралық стандарттарды сақтауға міндетті.

2.11 Жасанды интеллектті жауапты пайдалану принципі

Жасанды интеллект (ЖИ) – қарқынды дамып келе жатқан технология, және академиялық әрі кәсіби қауымдастықтар оның этикалық тұрғыдан қолданылуына қатысты неғұрлым нақты және кешенді ұсынымдар әзірлеумен белсенді айналысуда. Зерттеушілер осы принципті бастапқы бағдар ретінде қарастырып, ЖИ-дің динамикалық сипатын ескеруі және нормативтік әрі этикалық талаптар дамыған сайын өз тәжірибесін бейімдеуі тиіс. Осы өзгерістерге қарамастан, ЖИ-ді пайдалану әрқашан ғылыми зерттеулердің жалпы этикалық стандарттарына сәйкес болуы қажет.

Зерттеушілерден жасанды интеллект құралдарын жауапкершілікпен, этикалық тұрғыдан және академиялық адалдық пен ашықтық қағидаларын сақтай отырып пайдалануы күтіледі. ЖИ-ді қолдану есептілік, құпиялылықты құрметтеу және қолданыстағы этикалық нормалар мен регламенттерді сақтау принциптеріне сай болуы тиіс. ЖИ зерттеу процесінде адам пайымын және шешім қабылдауды алмастырмай, оны толықтыратын көмекші құрал ретінде қолданылуы керек.

ХЭМ генеративті ЖИ немесе ЖИ-ге негізделген технологияларды өз зерттеулерінде пайдаланатын барлық зерттеушілер мен студенттерден ұсынылатын жұмыстарында (мысалы, диссертациялар, қорытынды жобалар, ғылыми мақалалар) ЖИ қолданылуы туралы нақты және айқын декларацияны енгізуді талап етеді. Төмендегі стандартты мәлімдеме жұмыстың тиісті бөлімінде қамтылуы тиіс:

Declaration of Generative AI and AI-Assisted Technologies in the Writing Process

During the preparation of this work, the author(s) used [NAME OF TOOL/SERVICE] in order to [PURPOSE/REASON]. After using this tool/service, the author(s) reviewed and edited the content as necessary and take(s) full responsibility for the final version of the thesis.

3. Этикалық сараптама процесі

Қолданылу аясы

Егер зерттеу қатысушылардан (адамдардан) деректер жинауды, олардың қатысуымен эксперименттер жүргізуді немесе ашық қолжетімділікте емес, анонимдендірілмеген деректерді талдауды көздесе, Maqсут Narikbayev University Халықаралық экономика мектебінің студенттері мен қызметкерлері зерттеудің осы кезеңдерін бастамас бұрын ХЭМ Ғылыми-зерттеу комитетінің (бұдан әрі – «Комитет») алдын ала мақұлдауын алуға міндетті. Комитет кері күшпен (ретроспективті түрде) мақұлдау бермейді, яғни рұқсат зерттеу жүргізілгенге дейін алынуы тиіс.

Этикалық мақұлдау алу рәсімінен босатулар:

Келесі зерттеу түрлері үшін этикалық мақұлдау талап етілмейді:

1. Толығымен анонимдендірілген деректерді немесе ашық қоғамдық қолжетімділіктегі деректерді пайдаланатын зерттеулер;
2. Қоғамдық орындарда жүргізілетін бақылау зерттеулері, мұнда адамдардың бақылауда болатынын күтуі орынды және олармен өзара әрекеттесу көзделмейді;
3. Тек зерттеу әдістерін оқыту мақсатында оқу процесі шеңберінде жүргізілетін зерттеулер, егер олар сезімтал деректерді немесе осал топтармен өзара әрекеттесуді қамтымаса және нәтижелері жариялауға немесе оқу контекстінен тыс таратуға арналмаса;
4. Егер зерттеу жобасы Maqсут Narikbayev University басқа мектебінің этика комитетінен бұрын этикалық мақұлдау алған болса, мұндай мақұлдауды ХЭМ Комитеті мойындайды. Қосымша сараптама талап етілмейді, егер: 1) жобаның көлемі, әдіснамасы және мақсатты тобы өзгеріссіз қалса; 2) зерттеуші бастапқы мақұлдау құжатының көшірмесін және жобада елеулі өзгерістердің жоқ екені туралы қысқаша растауды ұсынса.

Этикалық мақұлдау алу қажеттілігін немесе босатудың қолданылуын анықтау жауапкершілігі зерттеушіге жүктеледі. Студенттер үшін бұл шешім ғылыми жетекшімен бірлесіп қабылдануы тиіс.

ХЭМ-ге сыртқы зерттеушілердің өтініштері (ХЭМ студенттері немесе қызметкерлерінің қатысуымен)

Maqсут Narikbayev University байланысы жоқ кез келген сыртқы зерттеуші ХЭМ студенттері, оқытушылары немесе қызметкерлері қатысатын сауалнамалар, сұхбаттар, фокус-топтар немесе деректер жинаудың басқа да түрлерін жүргізуді жоспарласа, Комитеттің алдын ала этикалық мақұлдауын алуға міндетті.

Сыртқы зерттеушілер үшін өтініш беру және қарау рәсімі ішкі зерттеушілерге арналған

рәсіммен бірдей. Зерттеу түріне байланысты тиісті нысанды толтыру қажет (1-қосымша немесе 2-қосымша), барлық талап етілетін қосымша құжаттарды ұсыну қажет.

Комитет мұндай өтініштерді ерекше назармен бағалау құқығын сақтайды, атап айтқанда:

- ықтимал тәуекелдерге,
- информирленген келісім рәсімдеріне,
- ХЭМ қауымдастығынан қатысушыларды тартудың негізділігіне қатысты.

Этикалық мақұлдау алу рәсімі

Өтініш беру:

Зерттеуші толтырылған өтінішті Комитет **төрағасына** тапсырады:

- 1-қосымша – бастапқы деректерді жинау үшін;
- 2-қосымша – екінші реттік деректерді талдау үшін (егер деректер анонимдендірілмеген немесе ашық қолжетімді болмаса).

Өтініш толық толтырылуы тиіс, барлық қосымшаларды (мысалы, информирленген келісім нысанын) қоса алғанда.

Өтінішті қабылдау:

Өтініш түскеннен кейін 5 жұмыс күні ішінде **төраға** оның толықтығы мен дұрыстығын тексереді және Комитетке жолдайды. Егер өтініш толық емес немесе қателіктер болса, өтініш берушіге 5 жұмыс күні ішінде түсіндірмелерімен хабарлама жіберіледі және ол түзетілген нұсқасын қайта ұсынуы тиіс.

Өтінішті қарау:

Өтініш қабылданғаннан кейін Комитет оны этикалық талаптарға сәйкестігі тұрғысынан 20 жұмыс күні ішінде (шамамен 4 апта) қарайды. Процесті жеделдету үшін **төраға** зерттеу тақырыбы оның сараптамасына сәйкес келген жағдайда Комитет мүшелерінің бірін бастапқы бағалау жүргізуге тағайындай алады (бұл мүше жобаның ғылыми жетекшісі болмауы тиіс).

Шешім:

Қарау нәтижесінде Комитет келесі шешімдердің бірін қабылдайды:

1. зерттеуді жүргізуге тыйым салу;
2. ішінара мақұлдау беру;
3. толық мақұлдау беру.

Толық мақұлдау берілген жағдайда **төраға** өтініш берушіні қабылданған шешім туралы 2 жұмыс күні ішінде хабардар етеді, содан кейін зерттеу басталуы мүмкін.

Ішінара мақұлдау берілген жағдайда **төраға** 2 жұмыс күні ішінде өтініш берушіні хабардар етіп, зерттеу жоспарына қажетті өзгерістерді көрсетеді. Өтініш беруші тиісті түзетулер енгізіп, өтінішті қайтадан **төрағаға** ұсынуы тиіс. **Төраға** жаңартылған өтінішті Комитеттің ұсынымдарына сәйкестігін растау үшін 5 жұмыс күні ішінде қарайды және Комитет атынан толық мақұлдау бере алады. Егер түзетілген өтініш

талаптарға толық сәйкес келмесе, **төраға** оны қайта пысықтауға қайтара алады. Маңызды өзгерістер болған жағдайда **төраға** жаңартылған өтінішті Комитеттің қайта қарауына жібере алады.

Зерттеуге тыйым салынған жағдайда **төраға** өтініш берушіні 2 жұмыс күні ішінде бас тарту себептерін түсіндіре отырып хабардар етеді. Бұл жағдайда зерттеу жүргізуге жол берілмейді.

Зерттеушілер ХЭМ Ғылыми-зерттеу комитеті бекіткен шарттарға сәйкес зерттеуді жүргізуге жауапты болады.

Зерттеу жоспарына өзгерістер енгізу:

Егер зерттеуші бекітілген зерттеу жоспарына өзгерістер енгізуді жоспарласа, ол Комитеттің мақұлдауын алу үшін өтініш нысанын (3-қосымша) толтырып, оны тиісті құжаттармен бірге Комитет **төрағасына** ұсынуға міндетті. **Төраға** өтінішті 10 жұмыс күні ішінде қарайды және егер өзгерістер елеусіз болса, жоғарыда сипатталған рәсімге сәйкес өзі мақұлдау немесе ішінара мақұлдау туралы шешім қабылдай алады.

Маңызды өзгерістер болған жағдайда **төраға** өтінішті Комитеттің қарауына жіберуі немесе оны Комитет толық қарауы үшін қайта тапсыруды талап етуі мүмкін.

4. Зерттеу этикасын бұзу жағдайлары

Зерттеу этикасын бұзулар келесілерді қамтиды, бірақ олармен шектелмейді:

4.1 Плагиат – басқа тұлғалардың интеллектуалдық еңбегін өзінікі ретінде көрсету. Бұған мыналар кіреді:

- дереккөзді (авторды/авторларды) көрсетпей сөзбе-сөз көшіру;
- дереккөзге сілтеме жасамай парафраз жасау;
- шетел тілдеріндегі мәтіндерді тиісті авторлығын көрсетпей аудару;
- басқа жұмыстардан алынған дәйексөздерді бастапқы дереккөзге сілтеме жасамай пайдалану;
- басқа авторлардың идеяларын толық немесе ішінара дереккөзсіз пайдалану.

4.2 Өзіндік плагиат (self-plagiarism) – өзіне тиесілі бұрын жарияланған жұмыстарды тиісті сілтемесіз қайта пайдалану.

Бұл ретте зерттеу немесе диссертация бөліктерін жарияланымда қолдану, егер алдын ала нәтижелер жұмыс құжаты немесе соған ұқсас материал түрінде кері байланыс алу және академиялық талқылауды дамыту мақсатында жарияланған болса, өзіндік плагиат болып саналмайды.

4.3 Деректерді қолдан жасау (Fabrication) – өз ұстанымын растау үшін жоқ деректерді немесе фактілерді құрастыру немесе пайдалану, соның ішінде:

- жоқ дереккөздерге сілтеме жасау;
- ақпараттың авторлығын қате көрсету;
- дұрыс ғылыми әдістермен алынбаған ойдан шығарылған деректер, статистика немесе зерттеу нәтижелері.

4.4 Деректерді бұрмалау (Falsification) – деректерді әдейі өзгерту немесе манипуляциялау, соның ішінде:

- ғылыми фактілерді жасыру немесе бұрмалау, бұл басқа зерттеушілер нәтижелерін қате түсіндіруге әкеледі;
- гипотеза немесе дәлелді растау үшін «ыңғайлы» деректерді іріктеп көрсету (cherry-picking), қарама-қайшы деректерді елемей.

4.5 Жалған авторлық және тең авторлық – зерттеуге елеулі интеллектуалдық үлес қоспаған тұлғаны автор ретінде заңсыз көрсету (ақылы немесе ақысыз негізде). Бұл зерттеуге маңызды немесе пропорционалды үлес қоспаған тұлғаны тең автор ретінде көрсету, сондай-ақ, елеулі үлес қосқан тұлғаны авторлар қатарында көрсетпеу – бұл да этикаға қайшы саналады қамтиды:

4.6 Тең авторлыққа мәжбүрлеу – қызметтік жағдайды немесе өзге қысым түрлерін пайдалана отырып, зерттеуге елеулі үлес қоспаған тұлғаны авторлар қатарына енгізуге мәжбүрлеу.

4.7 Құжаттарды қолдан жасау – зерттеудің жүргізілгенін немесе ілгерілеуін растау үшін жалған сертификаттар, басып шығарылған материалдар, рецензиялар немесе өзге де құжаттарды ұсыну.

4.8 Бейтарап емес рецензия алу – алдын ала дайындалған рецензияға қол қоюды алу немесе зерттеу тақырыбын бағалауға қажетті біліктілігі жоқ не мүдделілігі бар рецензентті тағайындау.

4.9 Бақылаушы тұлғаларды параға сатып алу – зерттеу нәтижесіне әсер ету мақсатында ғылыми жетекшіге, рецензентке, баспагерге немесе алдын ала қорғау/қорғау комиссиясының мүшесіне материалдық игіліктер немесе қызметтер ұсыну.

4.10 Қорғау рәсімін қолдан жасау – алдын ала келісілген сұрақтарды дайындау немесе қорғауға қатыспаған комиссия мүшесіне дауыс беруге мүмкіндік беру арқылы сапасыз не қате зерттеудің қорғалуына жәрдемдесу.

4.11 Жыртқыш журналдарда жариялау – қабылданған этикалық және академиялық стандарттарға сәйкес келмеуіне байланысты жыртқыш деп танылған журналдарда зерттеу нәтижелерін жариялау. Жыртқыш журналдар көбінесе адал емес тәжірибелерді қолданады, мысалы: жалған рецензиялау, тиісті редакциялық бақылаусыз ақы алу немесе өздерінің беделі туралы ақпаратты бұрмалау. Мұндай журналдарды анықтауды Комитет Committee on Publication Ethics (COPE) қағидаттары мен ғылыми басылымдардың сапасын бағалаудың басқа да танылған тәсілдеріне негіздейді.

4.12 Этикаға сай емес ғылыми жетекшілік – ғылыми жетекшінің өз міндеттерін тиісті деңгейде орындамауы, мысалы, академиялық минималды талаптарға айқын сәйкес келмейтін жұмысты қорғауға жіберу.

4.13 Ғылыми қызметке кедергі келтіру – қызметтік жағдайды пайдалана отырып, зерттеу тақырыбын тандау, ғылыми жетекшіні бекіту, сондай-ақ зерттеу нәтижелерін ұсыну, қорғау немесе жариялау кезінде негізсіз кедергілер жасау.

4.14 Этикалық мақұлдаусыз зерттеу жүргізу – Комитеттің алдын ала мақұлдауынсыз зерттеу жүргізу, соның ішінде адамдар қатысатын деректерді жинау немесе анонимдендірілмеген деректерді талдау. Бұл сондай-ақ бұрын мақұлданған зерттеуге

қосымша рұқсат алмай өзгерістер енгізу жағдайларына да қатысты.

4.15 Деректердің құпиялылығын бұзу – Қазақстан Республикасының персоналдық деректерді жинау, өңдеу, қорғау және сақтау саласындағы заңнамасының талаптарын сақтамау немесе жарияланған зерттеу нәтижелерінде жеке деректерді анонимдендірмеу.

4.16 Ақпараттандырылу жөніндегі келісім принципін сақтамау – қатысушыларға, респонденттерге немесе ұйымдарға ақпаратты ұсыну кезінде жеткіліктілік, толықтық, айқындық, дәлдік және этикалық талаптарды бұзу арқылы олардың информирленген келісімін алу талаптарын орындамау.

4.17 Зерттеу этикасын бұзуға қатысу – жоғарыда аталған бұзушылықтарға қатысу және/немесе олар туралы университеттің уәкілетті органдарына хабарламау.

5. Санкциялар

5.1 Зерттеу этикасын бұзу Қазақстан Республикасының заңнамасында көзделген тиісті жауапкершілік шараларын туындатады, соның ішінде:

1. Қазақстан Республикасының еңбек заңнамасында көзделген шаралар (мысалы, ескерту, сөгіс, қатаң сөгіс, еңбек шартын бұзу);
2. Баспагер тарапынан зерттеуді кері қайтарып алу (withdrawal) немесе бұрын жарияланған жұмысты қайтарып алу (ретракция);
3. Зерттеуді алдын ала немесе жария қорғауға жіберуге тыйым салу;
4. Студентке ғылыми-зерттеу жұмысы үшін теріс баға қою;
5. Студентті білім беру бағдарламасынан шығару;
6. Қызметкерді бонус төлемдерін алу құқығынан айыру;
7. Жұмыс берушінің еңбек шартын ұзартудан бас тартуы;
8. Қазақстан Республикасының азаматтық заңнамасында көзделген шаралар (мысалы, залалды өтеу туралы талап-арыздар, авторлық құқық туралы заңнамаға сәйкес күшін жою талаптары немесе гранттар, стипендиялар не үшінші тұлғалардың қаражатын қайтару туралы талаптар).
9. Зерттеу этикасын елеулі бұзу жағдайларында Университет зардап шеккен мүдделері бар тиісті білім беру, ғылыми және кәсіби ұйымдарды хабардар етеді. Сондай-ақ Университет үшінші тұлғалардың мүдделерін қорғау мақсатында қоғамдық ақпарат беруді жүзеге асыруы мүмкін.

5.2 Жауапкершілік шараларын айқындау кезінде келесі критерийлер ескеріледі:

1. Зерттеу оқу бағдарламасы аясында, қызметтік міндеттер шеңберінде немесе зерттеушінің жеке бастамасы бойынша жүргізілді ме;
2. Бұзушылықтың зерттеудің жалпы сенімділігі мен тұтастығына әсер ету дәрежесі;
3. Зерттеушінің алған немесе алуы мүмкін болған пайдасы мен артықшылықтары;
4. Бұзушылықты жасыру үшін техникалық құралдар мен әдістердің қолданылуы;
5. Басқа тұлғалардың құқықтары мен мүдделеріне келтірілген зиян;
6. Университеттің беделіне келтірілген репутациялық зиян;

7. Бұзушылықтың Қазақстан Республикасының заңнамасына қайшы келуі;
8. Зерттеушінің бұзушылықты мойындауы және өкініш білдіруі;
9. Зерттеуші тарапынан бұрын болған бұзушылықтардың болуы.

6. Зерттеу этикасын бұзу жағдайларын қарау тәртібі

6.1 Юрисдикция:

Зерттеу этикасын бұзуға байланысты істерді қарау Комитеттің құзыретіне жатады. Бұл ғылыми жетекшілердің, алдын ала қорғау және қорғау комиссияларының, диссертациялық кеңестердің, редакциялық алқалардың және басқа да органдардың немесе лауазымды тұлғалардың өз құзыреті шегінде зерттеу этикасын бұзуға әрекет ету құқықтарын шектемейді. Maqsut Narikbayev University қызметкерлері, оқытушылары және студенттері ішкі және сыртқы зерттеушілер тарапынан осы Саясатқа сәйкестікті қамтамасыз ету мақсатында зерттеу әдістерін бағалауға тартылуы мүмкін.

6.2 Бұзушылық туралы хабарлау:

Кез келген тұлға зерттеу этикасын бұзу туралы күдік бойынша Комитетке ресми шағым түсіріп, қолда бар дәлелдерді ұсына алады. Өтініш берушінің талабы бойынша оның жеке тұлғасы қаралатын жұмыс иесіне қатысты құпия сақталуы мүмкін.

6.3 Тергеуді тағайындау:

Шағым түскеннен кейін Комитет төрағасы 3 жұмыс күні ішінде:

- шағымның көшірмесін және қосымша материалдарды тиісті тұлғаға, Комитет мүшелеріне және қажет болған жағдайда оның ғылыми жетекшісіне жолдауға;
- тергеу жүргізу үшін Комитеттің бір немесе бірнеше мүшесін тағайындауға;
- қажет болған жағдайда сыртқы сарапшыларды тарту туралы шешім қабылдауға;
- егер жұмыс алдын ала қорғауға, қорғауға немесе жариялауға ұсынылған болса – тергеу аяқталғанға дейін рәсімді тоқтату туралы тиісті органдарды хабардар етуге;
- істі қарау үшін Комитет отырысының күнін белгілеуге міндетті.

6.4 Тергеу:

Тергеу жүргізетін тұлғалар зерттеуге қатысты кез келген материалдар мен хат алмасуды сұратуға құқылы. Тергеу нәтижелері Комитет отырысына дейін ұсынылуы тиіс.

Плагиатты тексеру үшін құқыққа қайшы пайдалануды анықтауға арналған кез келген техникалық құралдар мен әдістер қолданылуы мүмкін.

Университеттің қызметкерлері мен студенттері тергеуге жәрдем көрсетуге және қажетті ақпаратты ұсынуға міндетті.

Егер шағым Комитет мүшесіне қатысты болса, ол тергеуге қатысудан шеттетіледі.

6.5 Істі қарау:

Істі қарау Комитеттің кезекті немесе кезектен тыс отырысында жүргізіледі, оған жұмысы қаралып жатқан тұлға шақырылады. Егер олардың түсініктемелері бұрын алынбаған болса, басқа тұлғалардың қатысуы міндетті.

Бұзушылыққа айыпталған тұлғаға қойылған талаптар туралы алдын ала хабар берілуі

тиіс.

Тергеу жүргізушілер анықталған фактілерді ұсынады, содан кейін айыпталушыға өз қорғауын ұсыну үшін дәлелдер келтіруге мүмкіндік беріледі.

6.6 Шешім қабылдау:

Тергеу нәтижелері бойынша Комитет зерттеу этикасын бұзу фактісінің болған-болмағанын анықтайды. Бұзушылық анықталған жағдайда Комитет өз құзыреті шегінде санкциялар қолданады немесе оларды Университет басшылығына ұсынуы мүмкін.

Комитет мүшесі болып табылмайтын тұлғалар шешімді талқылауға жіберілмейді.

Шешім қарапайым көпшілік дауыспен қабылданады. Комитет мүшелерінің талқылаудан және дауыс беруден қалыс қалуға құқығы жоқ. Мүдделер қақтығысы болған жағдайда Комитет мүшесі бұл туралы хабарлап, талқылауға және дауыс беруге қатыспайды.

Комитет қабылданған шешім туралы барлық мүдделі тараптарды жедел түрде хабардар етеді. Мектеп әкімшілігі Комитет шешімдерінің орындалуына және тиісті құжаттаманың жүргізілуіне жауап береді.

Комитет мүшелері түпкілікті шешім шығарылғанға дейін нақты істер бойынша құпиялылықты сақтауға міндетті, тек тергеуге тікелей қатысатын тұлғаларды қоспағанда.